

VRNITEV

Marjan Brezovar

Ne, je kriknil Dieter, nikar tega. Ne, ne.

Natanko jo je videl, posebno njen blede, negibni obraz, ki je bil tak, kot da se je vsa kri odtekla iz njega. Moškega je videl samo s strani, zelo nerazložno, komaj senco njegovega obrisa je razložil; mlad je moral biti: hrbet je imel gibko, prežeče usločen. Približeval se je z glavo k njenim usnicam, počasi, toda vztrajno in zanesljivo.

Ne dovolim tega, ne dovolim.

Gledala je v obraz, ki se je sklanjal k nji, z očmi, ki so nemo spravevale in zaupljivo iskale odgovora.

Maria, jo je proseče, moledujoče poklical Dieter: spet je bil trgovski pomočnik, ki z vljudnim, rahlo maziljenim glasom streže strankam, njegov nasilni izraz pa pritajeno grozi in ustvarja kaj čudno nesoglasje s poklicno ljubeznivostjo.

»Nisem ga ljubila,« je na mah tiho, ali razložno dejala in sklonila glavo: »nisem, čisto tuj mi je bil.«

Moški jo je objemal okoli pasu, nerazložni glasovi so se mu trgali iz ust in nemirno je hropel.

»Čisto tuj po vsem tistem.«

Kaj govoriš, je ogorčilo Dietera. Spet tvežeš neumnosti. Vedno si bila prenapeta. Ljubila si me, ljubila. Le kakšen spomin imaš. Mar se res ne spominjaš? Vse si hotela storiti zame. Vse.

»Ko je prišel z Dnjepra in ko je stal med vrati, sem se zavedela, da je vstopil tujec, ki bi ga nikoli več ne želela videti. Ali razumeš, Robert?«

»Da, da.«

»Da ga ne bi več bilo, da se ne bi več vrnil z vzhoda.«

Kaj, za vraga, blebečeš, ji je ostro segel v besedo Dieter. Ali se zavedaš? Si še pri pameti?

»Kolikokrat mi je bilo žal, da me je potegnil iz Spree. Žal, neskončno žal. Poznaš ta občutek, Robert: ure in ure sedi pri oknu, brezkončne so, zunaj sije sonce, v človeku pa se širi brezmejna utrujenost in naveličanost?«

Iz Spree sem te potegnil, je nemudoma pograbil priložnost Dieter. Da, da. Ti je kdo drug pomagal? Mar ljubi, dobro vzgojeni meščančki? Stali so v krznenih plaščih, tiščali roke globoko v žepe, da se ne bi prehladili, in si ogledovali senzacijo. Kdo te je rešil, kaj? Odgovori, ni treba nič sentimentalno zavijati oči.

»Tisto z očkom ni bilo nič proti temu.«

No, ta je pa lepa. Kaj vse si boš še zmislila? Od kdaj pa imaš tako živahno domišljijo.

»Prej sem mislila, da ni hujšega od tistega...«

Tako, tisto ni naenkrat nič. Sama si mi pravila, da si hotela zaradi očeta napraviti konec svojemu življenju. Se ne spomniš večera, ko je po materini smrti privlekel kar dve počestnici in je hotel, da jim kuhaš kave in jim strežeš; ko pa si se mu uprla, je začel smeje se praviti, da je bila tudi tvoja mati cipa in da jo je vsako leto puščal s svojim gene-

ralnim direktorjem, da sta preživljala počitnice na Azurni obali, nakar je on zlahka napredoval v službi.

»Pravzaprav ni res.« je tiho dejala in se zamislila, »po svoje sem ga skoraj že ljubila. Vsaj občudovala sem ga. Pa kdo ve, kje je meja med enim čustvom in drugim... Tako močan je bil, sploh nikakršne ovire ni bilo zanj; vse je znal rešiti. Ničesar se ni ustrašil.«

»Ko sva se poročila, sem ga hotela navezati nase; izkazovala sem mu drobne ljubeznivosti, on pa kakor da jih sploh ne vidi. Samo utrujen je prihajal domov; mimogrede je zmetal hrano vase, prebral časopise in spet odhajal. Kakor bi ne poznal nikakršnega čustva.«

»Potem se je zgodilo tisto z Grünfeldom. Ko je pobil starega moža s pestmi na tla, da je izkrvavel, se mi je zastudil. Šlo mi je na bruhanje, če se me je dotaknil; telesno se mi je zagabil.«

Saj si čisto iz uma! je pobesnel Dieter. Stari je poteptal nemško čast, ščitil je židovsko svojat.

»Prikrivali so malega Petra,« je nadaljevala, »zato so jih odvedli v koncentracijsko taborišče; razen starejšega sina se ni nihče vrnil. Komaj smo rešili dečka.«

Kaj, to si počela za mojim hrbtom. Tudi ti si pomagala. Kaj slišim. Kako si si dovolila; moj bog, saj ne more človek verjeti. Kje je, kje je, takoj povej. Kam ste ga skrili?

»Odpeljali so ga v Leipzig, tako je preživel vojno.«

Vse bomo pobili, je besnel Dieter, vso svojat. Prisesali so se na nas in nam pijejo kri. Ne bomo tega dovolili, ne bomo; obračunali bomo z vsemi, nihče ne bo ušel pravični sodbi.

»Kakor žival je bil. Divja, neusmiljena zver brez srca.«

Ne bomo dopustili, je vpil in zapuščal ga je razum; spet ga je žgalo po dlaneh. *Zerjavica ga je pekla do neznosnosti. Saj ne bom več, saj ne bom več. Prisegam, da se ne bo nikoli več zgodilo. Telo se mu je v krčih lomilo. Boš še kradel? Boš spoštoval tuje blago? Znojne kaplje so mu curljale po čelu, kar ulivale so se mu v drobnih potočkih. Zgubljal je razum; od daleč, kakor z neba se je zamolklo oglašal glas in mu vse bolj bobnel na ušesa. Soba se je razmaknila v brezmejno sivino in samo v meglenih obrisih je videl suhljat obraz z majhno, šiljasto bradico, ki se je nemirno pregibavala. Poklekni in prosí. Oče, oče mi je ukazal, mu je privrelo kar samo od sebe na ustnice; še je hotel nekaj reči, ali misli so se mu zavozlale in ničesar ni več vedel. Samo zmedeni glasovi so se mu trgali iz ust.*

Nekaj dni prej ga je bil oče mlatil z leskovo šibo po dlaneh, da so bile od udarcev vse nabrekle. Boš spoštoval očeta, boš spolnjeval njegove ukaze, je pijan bentil. Boš prinesel tobak in cigarete očetu, ki si je odtrgoval kruh od ust zate, ti seme nehvaležno.

Odločil se je; proti večeru se je že čisto počasi plazil v skladišče, previdno je segal po vreči, ko se je stegnila roka nadenj.

Da boš ločeval lastnino, je spet slišal glas. Še malo mu natresi, da ne bo valil krivde na svoje najbližje, je slišal; v možganih ga je zapekla pekoča bolečina in hkrati se je zavedel, od kod glas, ki se zamolklo oglašča: staremu Židu Rosenzweigu se premikajo ustnice v zamaknjeni molitvi k Jehovi.

Vse bomo postrelili, vse, se je penil od sovraštva; drugega za drugim. Zob za zob. Naj pocrkajo kot psi, drugega niso vredni. Ves svet hočejo uničiti; kakor polip širijo svoje lovke. Ne, ne bodo uresničili svojih nakan; Nemčija tega ne bo dovolila.

»Tudi tedaj,« je s čudno strastjo, kot bi hotela odvreči vso preteklost s sebe, nadaljevala Maria. »ko je prišel Gottfried povedat, da je padel, mi ni odleglo; še naprej leži na meni kot kamen. Še vedno prihaja k meni in me straši, stika po kotih in grozi. Ne morem se ga odrešiti.«

Nič ji ni bilo zame. Kakor težak udarec je naenkrat padlo na Dieterja in ga vsega prevzelo. Vse drugo je v njem zamrlo.

Kdaj se je začel ta razdor med nama? se je spraševal. Kako se je to zgodilo?

Misli so mu zgubile jasno obliko in so mu nemirno švigale po glavi; topo je strmел v kup ruševin, ki so zrastle pred njim in se lesketale v luninem siju. Kako, kaj, se mu je oglašalo, čisto tuj sem ji bil. Mar je mogoče? Skušal ji je še enkrat pogledati v obraz, kot bi v njenih očeh iskal odgovora, pa se mu ni posrečilo: njeni obrisi so se zgubljali v megli. Nič ji ni bilo zame, ga je nenadoma čisto jasno obšlo. Tudi ko sem padel, je ni prizadelo; nič ji nisem pomenil.

Razgledoval se je po razvalinah. Kamor mu je segal pogled, so bile same ruševine; le gole stene so grozeče strmele v nebo. Tukaj sem padel, se je spomnil, prav tukaj, ob tem oboku. Vse je še ostalo, kot je bilo takrat: še zmeraj stoji ta samotna, v nebo štrleča stena, ki se je kdo ve kako ohranila. In ti kupi ruševin; od bombardiranja so menda še tukaj.

Glej, to je moja lobanja, si je dejal. To sem jaz.

»Da, Dieter, to je vse, kar je ostalo od tebe,« se je oglašil Gottfried, ki je pijan prikolovratil semkaj. »Vse. Drugo se je porazgubilo, vrag si ga vedi, kje so ostale kosti. Še za sodni dan jih ne bo najti. Gospod bog bo imel dosti težav z njimi. Zgubile so se, razneslo jih je na vse strani.«

Vse, kar je ostalo od mene. Niti kosti ni. Samo ta gola, osamela lobanja.

»Joj, in kakšen fant si bil, Dieter. Orjak, da bi gore premikal; pravi vzor našega rodu. In junaški, kakor bi ne poznal strahu. Kjer je bilo najbolj vroče, tam si bil gotovo zraven. Se še spomniš Smolenska? Tistih dveh vogalnih hiš?

Smolensk.

Tekel je po stopnicah, za njim so hiteli še drugi. Prebili so se skozi ognjen obroč in jim prišli za hrbet. Vdrli so skozi stranski vhod v vežo. Spustil je kratek spored; presenečeni strojničar je omahnil. V sobo je zalučal bombo; v ognjenem vzbuhu je videl, kako se je stegnil visokorasel fant in v loku omahnil, drugi, s kostanjevimi lasmi in deškimi očmi, je začudeno pogledal in se krčevito zgrabil za trebuh. Iz sosednjih prostorov se je oglasilo streljanje; začel se je boj na nož. Udaril je s pestjo, iztrgal nekomu puško in že je zamahoval z bajonetom. Komaj se je boj polegel, so začeli napadati Rusi. Na vsak način so hoteli zavzeti hišo. Prihajali so nadnje s tanki. Dieter je meril in streljal. Hiša je gorela, dim je silil v oči, njegov pogled pa se je prilepil na orjaške golenice. Videl je ognjen blisk, ki je šinil iz cevi, in T 34 se je besno zavrtel na

mestu kot ortavka. Potem je štítil soojim umik; morali so se umakniti, zakaj zmanjkovalo jim je streliva. Nato se je še sam prebijal nazaj. Iznenada je pred njim vzrastel orjaški tank. Rohnel je proti njemu. Vrgel se je med ruševine in obležal kakor mrtev. Zemlja je hrumela, da se mu je zdelo, ko da bo zdaj zdaj zavozil tank nanj. Sunkovito se je sprožil in zavihtel steklenico, polno bencina, in se spet vrgel na zemljo.

»Pa naših akcij v Zaporožju,« se je spet oglasil Gottfried. »Poročnika Schmidta. Tega si rešil že iz groba. Ne bilo bi mu prav dobro; ukrajinski partizani mu ne bi odpustili prav vsega. Neverjetno, z dvema fantoma si vdrl v taborišče in ga osvobodil. Ne bi verjel, če mi ne bi Schmidt sam pravil. Z vragom si bil, ni ti bilo enakega. Vzor junaštva si bil.«

Poročnik Schmidt, se je stežka spomnil Dieter. Da, njega je rešil. Kasneje je padel. Tam nekje pri Dnjepru. Vsaj tako je slišal praviti.

»Njegov kolega, podporočnik Jannings, se je bolje znašel. Črno borzo zganja in mešetari z Angleži, zdaj bo menda še orožje začel preprodajati. Nekim upornikom v Indokini. Vsaj tako sem slišal. Zdaj ima že vilo v Garmischu, v Švici naložen denar, dva velikanska ameriška avtomobila. Ta se je že med vojno znašel. Komaj je postalo na fronti vroče, že je postal štabni pribočnik. Znajti se je treba.«

Kakšno prekupečevanje z Angleži, je osupnil Dieter. Kakšno orožje upornikom? Blede se mu. Joj, kakšen pa si, Gottfried, saj si čisto zane-marjen. Ves si strgan. Kje si pa staknil te cunje?

»Zate, vidiš, pa je vsega konec. Nikdar več ne boš gledal sonca, nikdar več ne boš vdihaval svežega zraka. Konec za vselej, razumeš, Dieter.«

Kako? Kaj?

»Vsega je konec, moj dragi.«

Nič več ne bom gledal sonca, je ponovil Dieter in naenkrat se je zavedal usodnega pomena besed. Od nenadnega pritiska se mu je stemnilo. Strašno, strašno. To ni mogoče, se je z nenadno strastjo uprl, ni mogoče.

»Da, vidiš, Jannings se je pa znašel. Vse, kar si mu srce poželi, si lahko kupi. Nekaj vsaj ima od življenja.«

Saj ni res. Pijan je. Komaj se drži pokonei.

»Joj, kako težka je tvoja lobanja,« je spet brbljal Gottfried. »Polna prsti je. Moram jo malo počediti.«

Neumnosti, same neumnosti. Kaj se dogaja?

»Kakšna mogočna čeljust je to. Kakšen korenjak pa si bil, kakor ustvarjen za ta svet. Lahko bi še mnogo napravil, saj še živeti nisi dobro začel. Koliko let pa ti je pravzaprav bilo. Saj jih niti trideset najbrž nisi imel.« Gottfried je še besedoval sam pri sebi, nakar se je zamislil.

»Es geht alles vorüber, es geht alles vorbei, nach jedem Dezember kommt wieder ein Mai,« je zapel naenkrat s predirljivo hreščočim glasom.

»No, viš,« je modroval dalje, ko se je utrudil s petjem, »pa sem jo malo počistil. Prčcej je malo bolj spodobna. Pa reci, da ni res. Še zobje se malo bolj lesketajo.« Radovedno si je ogledoval lobanjo z vseh strani, potem jo je iznenada potrkal po temenu. Votlo, prazno je zabobnela. »Ha, ha, ali slišiš, kako odmeva.«

O ne, Saj ni mogoče, se je zgrozil Dieter.

»Vse mine, vse preide.« je spet zapel z zateglim glasom Gottfried.

V mesečini se je zalesketala lobanja in kot spaki sta strmeli v noč dve votlini; skrivnostno grozeč pogled je rasel v njih.

»Kaj groziš, prijatelj,« je modroval Gottfried, »mene ne boš prestrašil. Saj smo vendar stari bojni tovariši. Se ne spomniš več, koliko sveta smo skupaj obredli? Poljsko, Francijo, Grčijo, Jugoslavijo, Norveško, Rusijo...«

»Seveda, marsikaj novega se ti je razkrilo, marsikaj takega, česar prej sploh nisi mogel razumeti. Preseneča te, kajne, nove skrivnosti življenja si spoznal. Prej na smrt še pomislil nisi, zate je kratko malo ni bilo. Preveč si bil prevzet od velikih ciljev. Samo delo, samo organizacija, kot bi hotel obrniti ves svet. Ta strahotna energija, ki ji ni bilo ne konca ne kraja. Zdaj pa, vidiš, je konec življenja, konec vznesenih sanj. Na mah se je oglasila druga resnica, ki je ti nisi hotel videti. Oglasila se je; drugo je pozabljeno, ona pa si je neizprosno vzela svoje.«

O, groza. Saj ni res. Laž je, laž. Ogabna, nesramna laž.

»Kdo bi si mislil,« je godel svojo Gottfried, »da boš kmalu samo krhka, mrtva snov. Tak fant si bil, kot ustvarjen za ta svet. Neugnan, poln življenja. Na smrt bi bilo še pomisliti greh.«

Nesmisel, popoln, do kraja priganan nesmisel.

»Glej ti dve luknji. Tu te je zadelo.«

Zadelo. Kaj zadelo?

»Dve krogli, dve drobni krogli, in te je upihnilo, kot bi bil droben, nebolgljen plamenček. Prav tu te je pičilo, v sencè. Prej ponosen, drzen človek, poln neugnanih načrtov, zdaj ta krhka, mrtva snov.« Potegnil je po robu vdrtine. Droben prah mu je polegel po prstu. Pihnil je, da bi ga razpršil, in se gromovito zasmeljal: »Niti prah nisi, niti to ni res: le prazen nič si. Laž je, da se povrneš v prah: kje te bo pa kaj ostalo. Mar bo kaj več plodne zemlje, koristne ljudem? Ne. Bil ali ne bil, popolnoma vseeno. Ali vidiš, kako se vzdiguje mesec. Prav tako sveti, ko te ni. Sveti, če si, sveti, če te ni.«

Nič, kaj se to pravi, nič, se je zamislil Dieter. Nič je vendar nekaj, česar sploh ni, kar ne obstaja. Kakšna laž je to potlej; jaz vendar sem, čutim, da sem, in se tega zavedam.

Mrtva snov. Kakšna mrtva snov? Glejte zvezde nad mano, kako se mrtvo bleščijo. In ta zemlja, ki se v tem bledem mrliškem pajčolanu tako skrivnostno razgrinja pred mano. Vse je tiho, negibno, brez klice življenja. Kdo je potlej mrtva snov. Odgovori, širno, mogočno veselje. Jaz te vprašam, Dieter Stein. Odgovori, odgovori.

Nikjer nobenega glasu. Ali slišite? Sama gluha, zamolkla tišina. Kdo je potlej živ in kdo mrtev?

Kaj pa je to? se je zdrznil. Nekje v daljavi se je hreščéče oglašala truba, kot bi nanjo igral pijanec. Saksofon je pritegnil; zoprno je za-tegovo melodijo.

O bog.

Naenkrat je zaropotal boben. Vse je preglasil. Divje je ropotal; vse bolj sunkoviti in rezki so bili njegovi udarci, trušč je narasel do blaznosti; pihala so podvojala in njihovi vzkriki so parali zrak. Hiše so

se rušile, kot bi bile iz lepenke. Stena pred njim se je vzdignila; kot bi jo začaral čarodej, je za hip zastala v zraku in se s treskom zrušila. Nobene zveze več, samo ta divja, ponorela glasba in momljajoč, blazirano brbljav glas, ki se oglašča v polomljenem jeziku. Ničesar ni razumel, samo 'Radio Frankfurt' mu je ostalo v ušesih. Saj ni mogoče. Le blazne sanje so, ki ga z naslado mučijo. Otrl si je oči. Skoraj nič ni videl. Prah, povsod samo prah in dim, ki silita v oči in usta. Neznosna vročina žge, kakor bi bil ves Berlin v plamenih.

Pred njim so se valili tanki; vse bolj je naraščal njihov peklenski hrušč. Vsega je konec, ga je obšlo in zdelo se mu je, da se je nadenj zrušil svet; pogнал se je kvišku, pograbil bombo in stekel nasproti oklep-nim vozilom. Topo ga je zaskalelo v trebuhu, zdrznil se je in še enkrat se skušal najti z očmi potrdila, da ga preganja le mora, toda le ožgane stene so nemo kipele v nebo; še je tekel, z dolgimi, vztrajnimi koraki se je poganjal skozi meglo, ki se je vse bolj širila, in zagledal je svetel plamenček, ki mu je sigal nasproti, in se usmeril naravnost proti njemu.

Spet se je oglasil boben. Besno je ropotal. V divjem ritmu so poskako-vali pari, slišal je dražljiv, drobno hihetajoč se smeh. Razum je očitno zapustil ljudi; razpaljene strasti so jih obsedle. Krila so frfotala visoko v zrak, moškimi so se prežeče svetile oči in besno so udarjali z nogami po plesišču. Mar prav vidi? Te svetlo rjave uniforme in ti črni obrazi. Saj to so vendar ameriške vojaške obleke. Oglašča se nemška govornica, in spet čebljanje v tujem jeziku.

Zagledal je znan obraz. Hermann je tu, se je za hip razveselil. Glej, koliko časa ga že ni videl. Kaj dela tu? Mar je natakali ali kaj?

»Da, da,« pravi Hermann z vljudnim, ustrezljivim glasom, »samo da je vsega konec.«

»Jutri gremo,« zamomlja črni Bill in topo strmi predse. Zanaša ga in z rokami lovi oporo. »Že štiri leta nisem bil doma. Spet bom skladal tovore v pristanišču.«

»Samo da je človek doma,« se je spet ljubeznivo oglasil Hermann. »Sedem let sem se potikal naokrog,« je zavzdihnil in utrujeno zamahnil z roko: »dovolj mi je bilo vsega.«

Kako: dovolj vsega? se je začudil Dieter.

»Samo da je konec vojne. Zadosti je bilo te neumnosti.«

Kakšne neumnosti?

»Kdo ve, zakaj je bila potrebna. Komu na čast?«

Kako: zakaj potrebna? Saj so naši načrti tako rekoč na dlani. Koli-kokrat smo govorili o njih.

»Kam pa si pobegnili, Bill,« se je oglasila svetlolaska, ki je imela obraz kakor prozorna voščena lutkica. »Povsod te iščem, pa te ni nikjer najti. Hallo,« se mimogrede ljubeznivo pomahala majhnemu naredniku s kretnjo sramežljive, še nedorasle deklice. Vojak jo je samo ošinil s pogledom; kot da je sploh ne bi poznal, se je naprej vneto pogovarjal z nekim višjim častnikom.

»Tako prijetnega prijatelja ima tale mali,« je spet brbrala. »Oh, ta njegov tovariš. Francis iz Detroita je. Ga morda poznaš? Pravi, da moram na vsak način z njim. Ves je nor name. Ne vem, kako se more tako hitro zaljubiti. Komaj me je videl, že se je na vrat na nos zagledal vame.«

»Še whisky,« se je spet oglasil Bill; vztrajno je momljal predse in krilil z rokami, kot bi se z nekom prepiral. »Še eno hišo bom kupil, prav nalašč, tebi, stara coprnicca, navkljub. Boš videla, s kom imaš opravka.«

»Pravi, da me bo poročil; brez mene da mu ni več živeti. Tako je srčkan s svojim privihamim noskom. Morda pa res pojdem z njim v Ameriko. Tako je dober. Vse bi mi kupil.«

»Da ne bo iz mene nič prida,« se je spet spomnil Bill in se raztogotil. »Ti, stara coprnicca, si rekla, da sem smrdljiv lenuh. Le koliko si jezikala. Še Rossy si pregovorila. Ti stara candra ti. Še tisto staro branjarijo si kupim, da boš vedela. Denarja imam zadosti. Narednik sem, vidiš. Dvakrat sem napredoval. Le poglej si moje našitke. Nisem jih dobil zastonj. V bojih sem jih zaslužil.«

»Kdo je bil med prvimi čez Ren,« je zanosno vprašal. »Jaz, Bill Bogart, da boste vedeli, in zato sem bil tudi odlikovan. — Na zdravje zmage,« je hrupno vzdignil kozarec visoko kvišku.

»Na zdravje,« je vljudno, sladkobno dejal Hermann.

Ali se zavedaš, kaj počneš, je kriknil Dieter. Si še pri pravi?

»Še tvojo hišo si kupim,« se je Bill v spominih spet spopadel s svojo staro zoprnico. »In še sosednjo. In še in še. Celo ulico si kupim, vse belce bom pognal. — Še whiskyja,« je dejal, ko ga je utrudil prepir.

»No, a meni pa ne boš nič naročil?« ga je dekletko spogledljivo pogledalo in se ga nežno oklenilo za komolec.

»Pusti me na miru,« je zarohnel Bill; žile na temnih sencih so mu kar izstopile. Napihnil se je kakor ogromen sod in prsi so se mu hrope vzdigovala. »Pusti me že enkrat na miru. Kaj siliš vame. Ne vidiš, da si mi odveč?« Razdražen je bil in zdel se je nevaren kakor pobesnela žival. »Vsaka cipa bi se obešala name. Kakor da ne bi bil vreden poštenega dekleta.«

»Tole hočem,« je dejal in pokazal z roko, »tole mlado, prikupno dekletce. To je kakor nalašč zame.« Oči so se mu bliskale in vrat se mu je napihnil. »Pridi sem, mala. Kako ti je ime?«

Dekle je obstalo kakor okamenelo; težak zaboj, poln steklenic, je držalo negibno v naročju in prepadeno strmelo predse.

»No, kako ti je ime?«

Dekle je še kar stalo kot uročeno. Videti je bilo, kot da ni več življenja v njem; blede je bilo kot stena.

»No, ne slišiš gospoda?« se je oglasil Hermann.

»Ne, ne,« je kriknila; samo oči, široko razprte, so v nemi grozi strmele.

Ne vidiš, kdo je, se je oglasil Dieter. Kaj pa počneš, Hermann?

»Kaj pa govoriš neumnosti?« se je razburil Hermann. Nižko se je sklonil k njej in ji v uho nekaj zašepetal. Ponujal ji je ključ od sobe.

»Samo tega ne, prosim, samo tega ne.«

»Kaj pa čenčaš?«

»Nočem, nočem,« se je kakor v mrzlici tresla.

»O, kakšna gospodična. Kdo bi si mislil.«

»Nočem, nočem. Vse drugo bom naredila, kar hočete.«

»Kaj pa oče, ga zastonj redim?« je uprl srep pogled vanjo.

»Vse bom povrnila.«

»Danes se je spet zapil, namesto da bi zložil zaboje pijače.«

»Ne more, v levi nogi ga neznosno zbada. Iz obupa pije. Cele noči ga muči. Tudi levo nogo mu bodo morali odrezati. Vsa gnojna je. Jaz bom delala namesto njega.«

»Kakopak. In mali Johann? Koliko časa bo še polegal?«

»Moj bog, moj bog. Saj je zdravnik rekel, da se bo kmalu pozdravil.«

»Seveda,« se je ledeno nasmehnil. »Kdo pa mu bo kupoval penicilin, a?«

»Samo še dve injekciji. Vse vam bom odslužila.«

»Seveda, vse bo odslužila. No, ta je pa lepa. Dosti imam tega, razumeš. Ali misliš, da sem padel na glavo? Me imaš za norca?«

»Bom, bom.«

»Ti prekleta nehvaležnost. In še penicilin bom kupoval za svojat. Jaz nisem dobrodelna ustanova, ki bi podpirala lenuhe in zanikrno sodrgo. Nisem,« je pobesnel in ves zaripel je postal v obraz: spodnja ustnica mu je začela živalsko trepetati in kakor bik je povetil svoj tolsti, z mastjo zaliti vrat: *spet se je sklanjal skoraj tik nad obraz ranjene partizanke. Boš povedala ali ne, se je še bolj primaknil k njej, kdo je sodeloval pri tej banditski akciji. Dekle je molčalo in zdelo se je, kot da je rahlo priprlo oči; pričel jo je z dlanjo plosko udarjati v kratkih, naglih presledkih. Boš povedala, psica. Zganila je z ustnicami in kot zver je pazil na njen pregib. Ne bom, je razločno dejala. S škornji jo je jel suvati, nato je zagledal rano na njenih ramenih. Prižgal si je cigareto, dvakrat globoko, strastno vdihnil, kot bi si želel odpočiti, nato pa je z ogorkom zavrtal v rano, da je v divjem vzkriku zgubila zavest. Obesite jo na onole drevo, takoj, nemudoma; ne, ne tako, naj se dotika z nogami tal; tako lahke, udobne smrti pa spet ne. Naj ve, kaj se to pravi upirati se nam.*

»Je to upor?« je vpil in male, zlobne sive oči so se mu kar zgubliale v tolščici. »Se mi postavljaš po robu?«

Še naprej je strmela vanj: same velike, strmeče oči so je bile.

»To je pravo, premišljeno zoprvanje.«

Za božjo voljo, Hermann, kaj pa ti je? Ali si čisto iz uma? Ne vidiš teh sladostrastnih debelih ustnic, te temne polti. Črнец je, čisto pravi črнец. Odpri vendar oči.

»Tako gor,« je vpil kot brez uma: zagrabil jo je za drobna, šibka ramena in jo potiskal proti vratom. »Tako, sem rekel.«

Ali sploh veš, kaj delaš? Mar je vse iz reda? Spomni se vendar na nemško čast, Hermann. — Dietru se je zdelo, da tega ne bo prenesel; bilo mu je, kot da je popil preveč alkohola; točilna miza, osvetljena z neonsko svetlobo, se je še bolj neznosno lesketala in obrazi vseh so postali živalsko zaripli. Nato so začeli predmeti valovati: prikrivati jih je jela meglica in obrisi bara so se stapljali v nove podobe.

»Vse mine, vse preide,« je spet zaslišal Gottfrieda. »Nikogar nikjer, samo žejna v grlu. Vsi so pozabili name, na starega bojnega tovariša. Tudi Hermann. Zdaj bi se rad okoriščal na moj račun. Naj bi mu kar ves dan tovoril nekakšno pijačo. Še kaj. Za tisto luknjo, v kateri vleče skozi vse špranje, in nekaj hrane, ki je še psu ne bi privoščil. In koliko

je včasih govoril. Rekel je, da moramo braniti sleherno ped svete nemške zemlje na Odri; glej, zdaj, ko sem brez noge, pa me noče niti prav poznati.«

Kaj se dogaja v tej poletni noči? ni mogel več slediti dogodkom Dieter. Mar je ves Berlin oživel? So povsem zginile običajne meje in sem povsod pričujoč kakor sveti duh? Kaj se bom srečal z vsemi znanci in prijatelji, s katerimi sem se kdaj srečal v življenju?

»Moja Christinne.« se je spomnil Gottfried in se raznežil, »je pa kot rožica. »Komaj sedemnajst let ji je. Nima vsak takega dekleta. Pridna je, ubogljiva. Samó tista Hermanova beznica ni zanjo. Sami pijanci se zbirajo tamkaj. Ona pa je tako nedotaknjena, kakor bi ne bila od tega sveta. Na vsak način jo moram spraviti od Hermanna, velik pokvarjenec je. Samo, da se mali Johann pozdravi. Viš, njega bom pa poslal v šole. Kaj bi se toliko ubadal kot njegov stari. Naj postane gospod.«

»Vsi smo enaki.« je spet razglabljal dalje, »vrag si ga vedi, čemu se nenehno spopadamo. Vsi, prav vsi. O,« mu je šinila nova misel v glavo, »kdo ve, zakaj se nisem že prej spomnil: veliko tovarno si postavim. Obsežno, prostorno. Toliko je teh kosti. Vse bomo prekuhali. Naj bo kleja. Zakaj pa ne bi uživali mi, stari soldati, ki smo ostali. Nekaj moramo imeti od življenja, zakaj pa smo se sploh borili. Poglej, Dieter, tega svojega sovjetskega tovariša, poglej te očesne votline, ali so kaj drugačne od tvojih. Le oglej si jih. Nič ni razlike, samo da si bil ti rojen v Berlinu, ta pa nekje v Rusiji, kdo ve, katera stepa ga je rodila. Tu počivata oba skupaj, morda vaju je celo oba hkrati vzel hudič. Nikakršni predsodki: skupen kotel, važno je samo, da bo veliko kleja in denarja. Vse drugo je laž, veliko praznega govorjenja. Le kdo si je izmislil te neumne razlike, ki naj bi ločevale ljudi.«

»Kje pa je Hans,« mu je spet šinilo v glavo, »naš stari strankarski sobojevnik? Ta se je visoko povzpel. Viš, njemu je pa Stalingrad pomagal; pravi čas je razpel nova krila. Njega poiščem, on bi mi lahko kaj pomagal.

»Hej, hoj,« se je spet oglasil s hreščečim glasom, »za vsakim decembrom pride spet maj.«

Vse je ponorelo, je z grozo obšlo Dietra. Saj je kakor blaznica ta svet. Kakor da bi ga imeli norci v zakupu. — Kaj pa je spet, se je vprašal in prislulnil, kaj se mi zopet obeta novega?

V dalji je pojecljaval glas in zdel se mu je zelo znan; ugibal je, kje ga je že slišal, in iznenada ga je prepoznal: Hans se je s svojim ženskim glasom plaho oglašal.

»Zadnjič sem vas hotel opozoriti, tovariš Schultz.« je že čisto razločno slišal Dieter, »kako bi rekel, no... da bi bilo morda prav, ko bi se kdo pogovoril z Erichom. Saj ne rečem, fant je bister in za svoja leta moder, vendar bi bilo le prav, ko bi mu kdo posvetil malo pozornosti. Nekatere stvari bi mu bilo le dobro malo pojasniti. Saj najbrž pretiravam, vendar le mislim, da ti fantje niso čisto prava družba zanj.«

»Kateri ti fantje?« je vprašal Schultz strogo; obraz mu je kar otrpnil in oči so mu jekleno blisnile.

»Saj niso napačni,« se je Hans izmotaval, kakor bi mu bilo nerodno, »samo malo otročji so še. Käutner, ki je menda glava te družbe, je

prav pubertetno zanesenjaški; zanj je na primer vse, kar prihaja z zahoda, sila imenitno in vredno posebne pozornosti. Kakor da bi tam odkrivali samo suho zlato. In vsi drugi so mu v tem podobni. Prav klečeplazni so do zahoda. Posebno Francozi so jim pri srcu. To je pa rekel ta, to pa oni veljak, skratka, sploh jim ne moreš do živega: kar je zraslo na pariškem zelniku, je blagoslovljeno. Seveda najbolje ne vplivajo na mladino; še drugim rojijo razne modne muhe po glavi. Saj je vse skupaj le poniglavo sprenevedanje, pa vendar...«

Glej ga, si je dejal vzradoščeno Dieter, še zmerom je tako previden in preudaren. Povsod vidi samo nevarnost. Pravzaprav je prav, da si oprezen. Včasih si skoraj pretiraval, vendar takrat v Harkovu si imel le prav, da si nas opozoril na Weltza, na tistega zmešanega pacifista: fant je zares sabotiral.

»Saj človek brzkone res vidi vruga tam, kjer ga ni. Najbrž jih res ne gre resno jemati. Ne znajo še prav presojeti življenja in se zaletavajo sem ter tja kot večje.«

»Tako mladi pa tudi niso,« je nejevoljno zagodrnjal Schultz. »Pri šestnajstih sem imel že svoj nazor o svetu, ki ga nisem več spreminjal. Predobro se jim godi, to je vse, pa jim roje neumnosti po glavi.«

O ti presneta naivnost, je postal dobre volje Dieter. Ta tvoja pri-srčna volja, da bi bil nenehno do kraja pravičen: zmerom si hotel najti razloge, ki bi opravičevali tudi najhujše zlikovce. Vendar, ideja ti je bila le najvažnejša; zaradi nje si se odločil tudi za drznejše korake, čeprav so bili tuji tvoji preveč mehki, razumevajoči naravi.

»Saj bo držalo: gotovo se jim predobro godi, potlej pa jim gredo neumnosti po glavi.«

»Kakšne neumnosti?« je obstal Schultz pred Hansom in uprl vanj pogled. »Kaj govore?«

»Ericha sem opozoril,« je začel Hans sunkovito govoriti, kot bi se bal, da ga ne bi kdo prekinil. »Za to nimam nobenih dokazov, sem mu dejal. To je navadno opravljanje. Opozoril sem ga, da ste svoj čas celo svoje življenje stavili na kocko. Toda Erich pravi, da se ne bomo sklicevali zmerom samo na stare zasluge in živeli na njihov račun. Trdil je, da ste Brandta nalašč predlagali za delegata, ker veste, da njegova roka daleč seže, in ste se mu hoteli zato prikupiti. Rekel sem mu, da ne bo držalo, saj vas poznam in vem, da se zavzimate le za stvari, ki so vam pri srcu in za katere veste, da so splošno koristne.«

»Kako, kako?« se je strogo ustopil Schultz; visoko je vzdignil podbradek in mala postava mu je kar podrhtevala od besa.

»Ne, ne, saj so samo nepremišljene besede,« je spet miril Hans. »Prestrogo res ne gre jemati stvari.«

»Le prepustite to meni. Bom že jaz presodil. Poznam jih do obisti, smrkoline. Sama zavist jih je in karierizem. Le za položaje jim gre. Nič delati pa komandirati. Oblast bi se radi šli, to je vse. — Kje je opravljal?«

»Saj ni bilo tako hudo. V kavarni je klatil prismodarije; malo preveč je pil in ni vedel, kaj govori.«

»Seveda ni vedel. Le pustite presojo meni. Kdo je bil še zraven?«

»Njihova stalna družčina, saj jih poznate, stalno tišče glave skupaj, pa še Pohl je bil zraven. Ta pa tako ni pri pravi; vsemu se je samo smejal, kakor bi šlo za kdo ve kako duhovite šale.«

»Ni pri pravi, da,« je zlobno pripomnil Schultz: »norčevati se pa zna iz ljudi.«

»Njemu se zdi vse smešno; slabo šalo sliši, pa je že poln smeha. Sicer pa zna biti Erich res prav duhovit; svoje prebliske prav ostro zasukne.«

Ah, moj dragi Hans, pa si res naiven, se je nasmehnil Dieter. Slab advokat si; tega nesrečnega Ericha že ne boš izvlekel iz kaše. Ali ne vidiš, kako se tale Schultz kar trese od srda; prav osebno je prizadet.

»Prav, prav, da ste me opozorili,« je dejal besno Schultz, ogorčen zaradi zadnje Hansove pripombe, in se še bolj togo zravnal. »Čisto prav. Človek vsaj ve, s kom ima opraviti. Ni slučajno tako opravljanje, ni slučajno; marsikaj tiči za njim. To je pokvarjena igra, moj dragi.«

»Oprostiti, saj imate gotovo prav, vendar le ne bi rekel, da nima Erich čistih namenov. Ne bi ga hotel kar slepo zagovarjati, vendar je najbrž samo mladostno zanesen in hoče preurejati življenje v imenu nekakšnih čistih načel. Zelo se je na primer zavzemal za mladega Bocka; trdil je, da bi bilo zelo koristno, ko bi njega izvolili za novega sekretarja.«

»Mladega Bocka za sekretarja? Torej toliko pa le ni bil pijan, da ne bi znal intrigirati. Bocka, Bocka. Saj nima nikakršne prakse, saj je komaj prilezel s fakultete.«

»Erich pravi, da je poštenjak in da mu ni za kariero, ampak za ideje, in da ni demokrat samo v besedah, ampak tudi v resnici.«

Samo čenčanje, si ni mogel kaj, da se ne bi vmešal Dieter. Zdaj bomo pa še govorili o nekakšnih čistih načelih in popolni demokraciji, kot da bi bili otroci in ne bi vedeli, kaj je življenje: samo cilji so važni in njim se je treba dosledno podrediti; menda ne bo vozil barke vsakdo po svoje. Kam bi pa potlej prišli.

»Tako,« je dejal z grenkim podsmehom Schultz, »drugi smo potem-takem korumpirani. Najbrž dobivamo posebne provizije ali kaj? Ni slabo zamišljeno. Mladega Bocka torej. Tudi jaz sem imel dobro mnenje o tem fantu. Mislil sem, da bi ga bilo pametno pritegniti v partijo in še jaz sem zagovarjal njegovo kandidaturo. Žal sem kmalu sprevidel, da sem se prevaril. Komaj si je utrdil položaj, že mi je skušal zasaditi nož v hrbet. Začel je rovariti zoper mene; jel je govoriti, da sem megaloman in da se zavzemam samo za graditve nekakšnih pompoznihih spomenikov. Pravi vseznalec; kakor da bi šlo za mojo korist, kakor da bi sam sebi postavljaj spomenike. Vse natančno vemo. Fant rad rovari.«

»Erich je dejal, da bi bilo dobro, ko bi ga kandidirali; tako da bi morda le že enkrat premaknil stare nepremičnine, ki mislijo samo na svojo čast in slavo.«

Pravo sektaštvo, je dejal nejevoljno Dieter; torej zdaj naj bi ločevali gibanje na stare in mlade. Tale Erich hoče očitno vnašati nered v stranko.

»To je pa zanimivo,« so se Schultz ukrivile ustnice v bolesten smehlaj: jel si je vneto tretji dlani in v mislih je že obračunaval z nasprotnikom. »Kaj je še pripomnil ta mladi pametnjakovič?«

»Rekel je, no... oprostite. Res ne bi hotel nikogar žaliti.«

»Kar povejte,« mu je ukazal, in obličje mu je okamenelo.

»Da vam je vsak domislek, ki pride z višjega mesta, že svet in da bi bili lahko malo manj poslušni navzgor in malo bolj demokratični do navadnih državljanov.«

Viš kalina. Čisto prav sem ga precenil, tega Ericha, si je dejal Dieter: vodstvo skuša ločevati od naroda, ustvarjati skuša umetni jez med strankinimi funkcionarji in ljudsko voljo. Star in preizkušen demagoški trik. S takimi reakcionarji smo se že večkrat srečali in niso najboljše končali.

»Imenitno,« je dejal Schultz, »torej otepam posluške. Najbrž s svojo glavo sploh ne znam misliti. Neverjetno, kakšna podlost.«

»Pravi, da so nam potrebni ljudje, ki si kaj upajo, ne pa da se samo tresejo za svoje stolčke.«

Kakšni stolčki, je pogrelo Dietra. Zakaj ustvarjati problem tam, kjer ga ni. Stolčki, stolčki. Kot da nas ne vežejo isti cilji, isti nameni.

»Torej jaz nisem sposoben ničesar žrtvovati,« je dejal zagrenjeno Schultz. »Jaz se samo tresem za svoj položaj. Kdo pa je potlej v zimski noči štiriintridesetega pobegnil prek zasneženih gora na Češko, se klatil dolgo kot brezdomec, večkrat lačen kakor sit, se boril kot prostovoljec na španski fronti, bil težko ranjen, se nato ilegalno prebijal do Sovjetske zveze? Kaj bodo na to rekli smrkolini? Za njih ni to vse skupaj nič, kakor ni nič, da sem že od leta osemindvajsetega član komunistične partije in da sem pogostokrat tvegval tudi življenje, ko smo se po berlinskih ulicah spopadali z nacisti.«

Moj bog, kaj se spet dogaja, se je zgrozil Dieter, ki ni mogel verjeti sam sebi. Mar je vsa Nemčija ponorela?

»Nevarnejši je Sepp,« je dejal Hans sunkovito, z nenadno strastjo. »Temu roje same neumnosti po glavi. Že pred vojno je napravil tisti znani škandal. Saj veste, ne?«

Hans, kaj vendar počneš? Ali nisi slišal: komunist je, ki nas brez sramu žali; izdajalec, ki bi ga bilo potrebno eksemplarično kaznovati.

»Ne,« je odgovoril Schultz odsotno; ukvarjal se je s svojimi mislimi in ga niso zanimale zabavne zgodbe.

»Z nekega banketa je telefoniral ženi polkovnika Bracka, da Rascher, strokovnjak za židovska vprašanja, širi v družbi presenetljivo novico, da je v njenem rodu precej židovske krvi. Dama, ki se je ob vsaki priložnosti rada postavljala s svojimi plemenitimi predniki in ki je bila znana po svojem sovraštvu do Židov, je ročno priletela nad Rascherja, ki ni seveda o ničemer nič vedel in je samo debelo gledel; gostje so komaj preprečili, da ga ni javno oklofutala. Ves Berlin se je takrat zabaval na ta račun.«

»Potem je napravil še tisti škandal. Tudi tega ne veste?«

»Ne,« je nejevoljno odkimal Schultz in se spet ukvarjal s svojimi mislimi.

»V baru so se ga navlekli, nato so pokradli dragocen servis in obmetavali z njim avto z vladno registrsko tablo. Zato je letel iz nacistične partije.«

»Kako?« se je vzdramil iz zamišljenosti Schultz. »Kaj pravite?«

»Da je letel iz stranke. Njegov oče ga je komaj rešil iz zapora; če bi ne imel tako uglednih zvez s strankinimi funkcionarji, bi fant gotovo sedel nekaj let.«

»Zakaj pa niste že prej povedali, da je bil član stranke?« je strogo vprašal Schultz in zapičil v Hansa jeklen pogled.

»Mislil sem, da veste. To me pa res preseneča: saj je splošno znana stvar. Seveda, takrat je bil mlad in je govoril vse mogoče neumnosti.«

»Kakšne neumnosti?«

»No, da je nacizem ideologija prihodnosti, da bo nacionalsocializem zmagal po vsem svetu in podobno. Nekaj časa je bil kakor obseden; samo agitiral je in hodil z zborovanja na zborovanje. Privatnega življenja sploh ni poznal. Potem ga je iznenada uščipnilo in se za politiko sploh ni več zmenil; vso pozornost je posvetil ženskam in naenkrat so bile kar štiri noseče z njim.«

O kakšnih neumnostih pa vendar govoriš, je pobesnel Dieter. Ali si iz uma? Kako si upaš tako nesramno kleветati nacistično stranko. Spomni se vendar svojih lastnih besed, ki si jih tako pogostoma govoril: da ti je najvišja čast, da si se rodil v novi Nemčiji in da hočeš zanj žrtvovati tudi svoje življenje.

»Član partije,« je zamišljeno ponovil Schultz. »To pa ni kar tako.«

»Saj jih je še več takih. Človek si ne bi mislil, toda povsod naleti nanje. Seveda, zdaj jim je že večidel nerodno, le še globoko v sruo so morda ostale kake sledi. Navsezadnje njihova mladost res ni mogla kar tako mimo.«

Moj bog, kakor bi bil nekdo drug, je osuplo šepetal Dieter. Pa saj si vendar ti, Hans. Saj nisi nekdo drug. Pa vendar tvoja usta govorijo, kakor bi ne bila tvoja. Jaz tega ne razumem, vse manj in manj razumem.

»Treba bi bilo več delati politično z njimi. Ne jih prepuščati samim sebi. Seveda, precej potrpljenja bi bilo potrebno. Globoko v njih je zakoreninjena preteklost, pa naj se tega zavedajo ali ne. Na videz je z njimi vse v redu; naenkrat pa človek opazi drobno potezo, ki prese- neti in opozori, da preteklost še živi v njih.«

Ti si nas opozoril takrat na komandi, je besno vpadel Dieter, da Gerhard širi malodušje med vojaki. Se spomniš? Kar preplašen si bil in skoraj nisi mogel verjeti, da si prav slišal, kar je govoril o nekakšnih naših zločinih.

»Tudi Oswald Eyer,« je Hans pritajeno nadaljeval in lica so mu od nenadne strasti zažarela, »je bil navdušen pristaš nacizma. Kaj vse je govoril o njem. Kakor da bi bil prava odrešitev za ves svet. Morali bi ga samo slišati, kako se je penil od zagnanosti.«

»Že, že.« ga je nejevoljno prekinil Schultz in se nemirno presedel, »v posebnih razmerah je živel.«

»Seveda, seveda,« je dejal Hans in ga ošinil s kratkim, preiskujočim pogledom: videl je, da se je lotil kočljive točke, in že se mu je vzdramilo zanimanje. »Tudi jaz sem slišal, da je zrastel v zelo revnih razmerah;

menda je bil prava sirota. Bajе ga je mati že v rani mladosti prepustila očetu, ki je bil kroničen pijanec in postopač, in pobegnila z nekim ciganskim goslačem. Kljub temu se je z instrukcijami pretolkel do diplome.«

»Fant je nadarjen in uporaben,« je dejal hitro in tiho Schultz, ki mu je bil razgovor očitno odveč.

»Saj sem slišal, da bo šel na visoko politično šolo v Moskvo,« je ljubeznivo dodal Hans; od radovednosti so se mu začele oči kar vročično bleščati.

»Kakšno Moskvo?« se je vznejevoljil Schultz. »Kar tako pa spet ne bomo pošiljali ljudi v Moskvo. Vendar bo najbrž obiskoval poseben političen kurz za partijske delavce; v tovarnah potrebujemo zanesljive kadre.«

Oswald Eyer na partijski kurz, je ponovil Dieter in se zamislil.

Samo eno je jasno, je slišal Oswaldov temni, od strasti zamolkli glas, pred nami ni druge poti, kot da se vztrajno borimo za zmago nacionalsocializma. Zakaj sicer nas čaka poraz, in to ne le poraz našega režima, ampak našega naroda, naše kulture. O tem si moramo biti na jasnem, vsakršne iluzije so odveč.

Prevara, prevara, strahotna prevara, se je naenkrat z blazno bolečino utrgalo v Dietru. Zdaj mi je jasno, v hipu se mi je razprlo: vse skupaj je bila samo velika predstava, ki je minila in ki se je nihče več ne spomni. Veličastna, ves svet do temeljev pretresujoča predstava. Pojavila se je nova na obzorju; ljudje se že trudijo, da bi ji čimbolj vneto služili.

Cilji. O kakšnih ciljih smo sanjali? Kar smo hoteli doseči, za kar smo z živalsko vztrajnostjo krvaveli, je zdaj nesmisel. Prej pa se je zdelo naše gibanje tako pametno, nujno, druge možnosti sploh bilo ni, kot da smo ravnali tako, kot smo.

O, ga je prevzel obup, ne ustvarjamo mi sveta in ne izbiramo si poti, po kateri bomo hodili; naša volja je brezpomembna. Kakšna zmeta: predstavljali smo si, da smo mi gospodarji naše usode in da si bomo krojili življenje po svoji volji. Ne, druge moči vladajo svetu: neznane, človeku sovražne sile. Nič ne moremo zoper njih. Kruto, brezobzirno se norčujejo iz nas. Samo mi tega niti ne vidimo. Strahotna slepota: zaganjamo se enkrat sem, drugič tja, pa ne opazimo, da poskakujemo venomer na istem mestu, venomer v istem krogu.

Od brezupa so mu otrpnile misli. Zdelo se mu je, kakor da se je ustavil čas. Potem je začela v njem rasti misel, najprej nejasno, kot bi se pretakala skozi omotične sanje, potem pa vse bolj določno, da je postavljen v tuj, njemu nepoznan svet, kjer vladajo drugačni, njegovemu razumu nedostopni zakoni. Zoprno mu je bilo, zakaj tudi v njem se je vzdramil tuj človek, ki mu je bil mrzek in neprijeten in ki mu je rušil notranji red, in vendar je začutil, da mu ne more ubežati in da je njegova usoda poslej neizbežno povezana z njim.

Ne, saj ni mogoče, se je na mah krčevito uprl. Vse te misli, od kod, za vruga, iz katerega blodnjaka so se vzele. Kakor da bi jih sam vrug skupaj znesel. — Môra, samo môra me napada. Počasi se je pomiril; besede, ki si jih je govoril, so mu vračale mir, in prevzela ga je odrešujoča utrujenost.

Vzdramil ga je glas. Znan mu je bil. Čigav je že? Pozna ga, pozna, skoraj gotovo ga pozna. Seveda, ona je, Maria. Ta drobni, krhki glasek. Prepoznal bi ga med tisočerimi.

Kaj pravi, je prisluhnil. Da je Robert že poročen in da ima dva otroka v Liverpoolu.

Lagal je, vidiš, je hitro izkoristil priložnost, grdo te je prevaril. To so pa angleški kavalirji, gentlemani s priznano tradicijo. Večkrat sem ti pravil o njih, o njihovi zaudarjajoči morali, pa si se mi samo pomilovalno posmihala.

Nočeš me slišati. Tako torej si se odločila. Tudi prav. Seveda, preziraš me, preziraš mojo plebejsko kri. Večkrat si mi pravila, da sem nevzgojen, brez srčne kulture in brez dobrih navad. Nič čudnega, ko pa izhajam iz nižjih socialnih plasti. Ti pa si fina, iz dobro vzgojene uradniške družine, ki premore celo nekaj malomeščanskih škandalčkov. Kajpak, mi, ki smo si priborili možnost, da se mimogrede izobrazimo, in smo opravili srednjo šolo tako rekoč na fronti, sredi bojev, mi smo surovi, parveniji, mi smo si prikradli oblast in položaje.

No, kaj pa je to? se je prestrašil. Mar si res iz uma. Ne, ne, kaj te je prijelo. Stran, stran od okna. Tako je prav; takoj ti bo prešlo. Pretiravaš, to je vse.

Kako je strta, ga je potrlo. Nos, kako se ji je zaostрил, kakor bi ne bil njen. In ustnice: čisto mrliške so.

Lahko bi šla skupaj v Hamburg, ji je jel vneto, vse bolj in bolj razgreto prigovarjati. Tam imam toliko znancev. Zaposlil bi se v kaki tovarni, ti pa bi se malo spočila. Dobro bi ti delo novo okolje. Lahko pa bi šla tudi na jug. Morda v München. Prav prijazno mesto je. Gotovo bi ti bilo všeč.

Nočeš mi odgovoriti. Ni prav, da molčiš. Preveč po svoje gledaš stvari.

Kako gleda, kakor bi me ne videla. — Maria, jo je neučakano poklical.

Joj, moj bog, se je zgrozil. — Za božjo voljo, ne glej me vendar tako.

Ne vidi me, se je obup sunkoma zgoščal v njem, sploh me ne sliši. Kakor da me ni. Saj to je vendar nesmisel, strahoten, nepojmljiv nesmisel; kako naj bom mrtev, ko vendar nisem še nikdar tako močno čutil, da sem živ.

Pa si, mrtev si, se mu je zazdelo, da se je spet oglasil Gottfried. Kaj bi se po nepotrebnem sleparil. Mrtev si in od tebe ni ostalo nič.

Saj ni res. Reci vendar, Maria, kako besedo.

Nihče sploh ne ve, da si kdaj tlačil to lepo zemljico. Bil ali ne bil, vseeno; nobene sledi ni več za tabo. Še tvoji najbližji se te več ne spominjajo.

Ne, je kriknil s strahotnim, njegove moči presegaščim odporom Dieter, ne; same laži, same neznosne, ostudne laži. Nočem umreti, slišite, nočem.